DET NORDLIGE THY

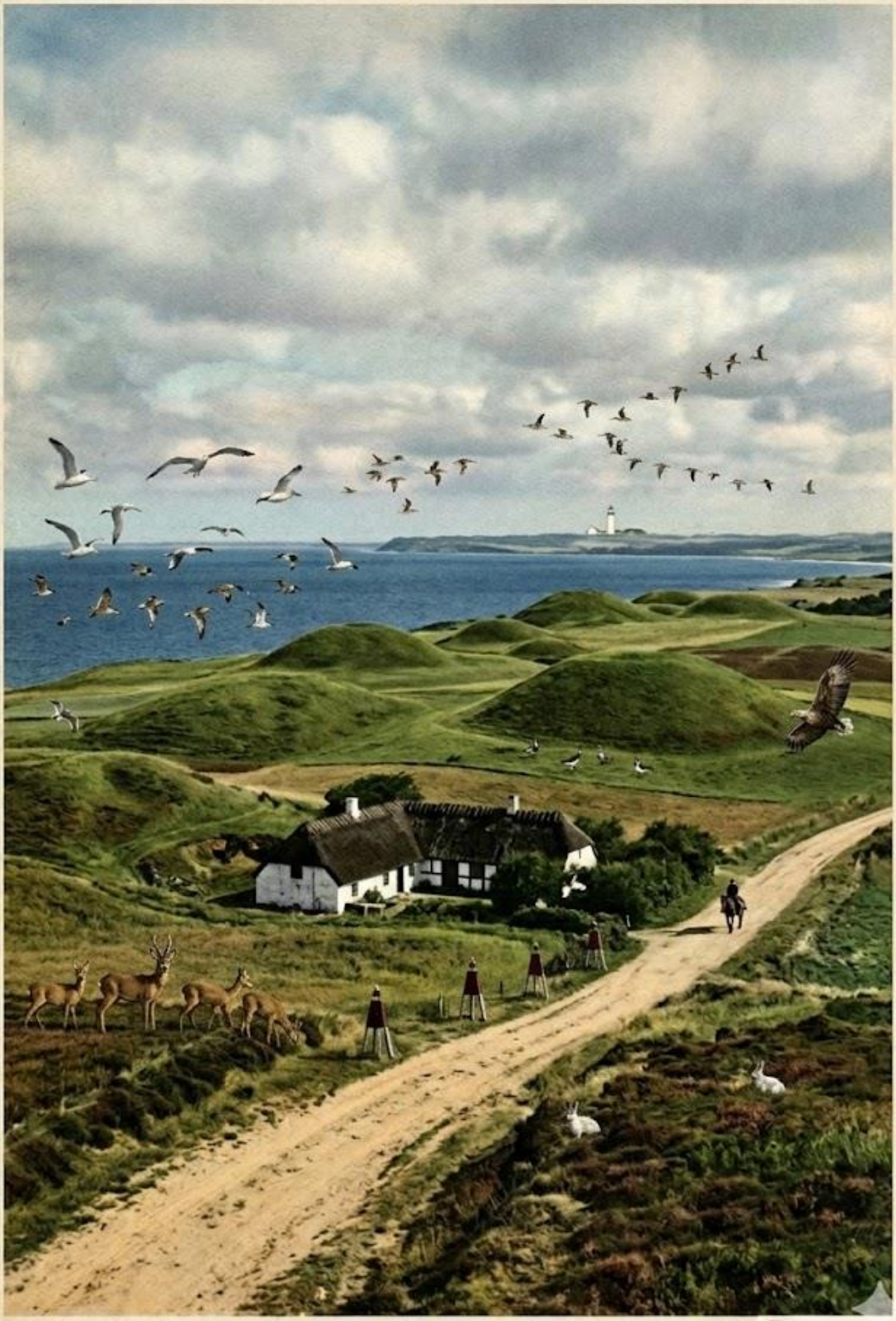

Danskernes Historie Online

Det nordlige Thy

Ad landevejen sydvest fra mod Thisted har jeg bestandig udsigter over dette kraftige, øst-thyske landskab, karakteristisk ved sine åbne, hvælvede banker, sine mængder af tunge bronzealderhøje og den nære fjord. Det er et landskab, der stemmer til alvor, men uden et gran af sentimentalitet; der er næsten noget skæbnesvangert over dets ro, som kunne gøre det til baggrund for et stort drama.

Var det kanske netop ad denne vej, Ebbe Skammelsen kom ridende nordpå til den brudefærd, om hvilken der berettes i en af vore mærkeligste ridderviser? I alt fald har man endnu i det 16. århundrede stedfæstet begivenheden til en gård, Noringtoft, som skal have ligget sønden for den nuværende Nordentoft netop ved denne vej. Landet kunne være en god ramme om denne mørke begivenhed, der ender med dobbeltdrabet og med Ebbe Skammelsens flugt efter den fuldbragte hævn over fæstemøen og den svigefulde broder, som ægter hende efter at have løjet hendes fæstemand død. Det er den mest dramatiske riddervise, vi ejer, begivenhederne udvikler sig med en dyster og ubønhørlig logik; det kunne ikke gå anderledes. Og efter at Ebbe med Lucielilles blod endnu dryppende fra sværdet har dræbt sin troløse broder og lemlæstet sine forældre, flyr han fredløs og bliver „som vilden Fugl aa Kviste“. Og visen ender efter en af traditionerne således:

Gud naade unge og gamle med,
som saa skulle Bryllup gøre!
Den Vin er sur, den Mjød er besk,
hvor man slig Tidend skal høre.
Fordi træder Ebbe Skammelsen saa mangen Sti vild.

Det er en af de få danske ridderviser, som er stedfæstet. Ebbe Skammelsen bor „nord i Thy“. Og han menes at have tilhørt Strangesønnernes berømte slægt, til hvilken også Niels Ebbesen hørte. Det er Saxos „uregerlige jyder“, hans gens insolens, som løber linen ud, når hævntanker fylder deres sind. Vi møder dem igen i Marsk Stig og på en anden måde i Hamletskikkelsen, om hvem sagnet er henlagt til den nære Feggeklit på Mors. Det er et „sind“, som har holdt sig i århundreder og præget disse steders befolkning.

Det er store herreslægter, som forhen har levet på gårdene rundt om i dette land, på Færgeborg, på Noringtoft, på Sjørring Borg. Om den række anselige, middelalderlige voldsteder, som egnen vest for Thisted endnu rummer, Sjørring Vold, Søgårdsborg, Gårdstedhøj, Færgeborg og Borggård, har man gan-

ske vist kun få historiske efterretninger; men de er alle storslåede i deres anlæg og viser, at det nordlige Thy har været skueplads for et stærkt og kraftigt liv af stormandsslægter. Det største og mærkeligste af disse voldsteder er *Sjørring Vold*, som lå ved den nu udtørrede Sjørring Sø, og som nævnes i Knytlingasaga, der fortæller, at Knud den Hellige på sin flugt fra Børglum gennem Hanherred og Thy gjorde ophold her på den daværende kongsgård, som bagefter blev lagt øde af de oprørske bønder. Måske er den blevet opført på ny; thi i 1365 solgte medlemmer af familien Glob Syorændæ eller Sjørendh til Valdemar Atterdag. — Det imponerende voldsted, en firkantet

borgbanke med stejle sider, er 7 meter højt over den tidligere vandfyldte gravs bund, og graven er foroven 25 meter bred.
Voldstedet er fredlyst siden 1885, og købtes i 1918 af aktieselskabet Sjørring Vold. Der står i nyere beretninger, at voldstedets sydøstre hjørne er ødelagt af vejanlæg. *Det* er såmænd det mindste! Hvorfor står der ikke nævnt, at voldgravens og bankens nordre side er ødelagt af et rutschebane-anlæg? Da jeg besøgte stedet for to år siden, så jeg til min undren, at en tovrutschebane i lighed med Dyrehavsbakkens værste folkelige forlystelser var spændt i en længde af 35 meter tværs over graven til voldbankens højeste punkt, forsynet med to vogne til at hale frem og tilbage! Forklaringen ligger i, at stedet

er ophøjet til festplads, på hvilken der hver sommer samles store menneskemængder til møder af forskellig slags, gymnastikopvisninger o. lign. Et par træskure til Gud véd hvilket brug, samt en monstrøs, rødmalet talerstol fuldender billedet. En værre profanation har jeg sjældent set. Det er et godt eksempel på „fredning“ i forbindelse med publikums uhindrede adgang![1]
På den nære *Sjørring Kirkegård* findes et af de mærkeligste middelalderlige gravmæler i landet, den berømte „Bispegrav“, hvis form med de dobbelt tagstillede sten er af enestående art, og hvis udsmykning af stenene er usædvanlig rig og af stor skønhed.[2] Graven synes at være fra sidste halvdel af det 12. århundrede og altså af samme alder som stedets romanske kirke. Man ved ikke, hvem graven rummer. Men et mærkeligt sagn, som knytter sig til den, fortæller følgende:
Det hændte engang for meget længe siden, at der rasede en stærk storm over landet i mange dage. Efter at vejret var trukket over, gik to mænd fra Dollerup ned til stranden for at „stræne“, og her traf

de på et skibsvrag, hvori der lå en fint klædt mand. Det var straks deres agt at slå ham ihjel for at plyndre ham; men han bad dem skåne ham og bringe ham til en præst. De bønhørte ham og førte ham med til Sjørring, hvortil de ankom, netop som præsten og menigheden efter gudstjenesten kom ud af kirken. Her fortalte den fremmede, at han var bisp og kom fra England på vej til Børglum for at blive bisp dér. Hans skib var strandet på kysten, og han var den eneste, som blev reddet. Da præsten så, han var døende, lyste han velsignelsen over ham, og straks efter døde den fremmede. Men så hændte det uhyggelige, at mens folkene endnu stod omkring liget, faldt alt kødet fra benene på det — det viste sig, at manden havde pesten! Og mens præsten kastede jord på den hastigt lavede grav, faldt også han om, smittet af den fremmede, og døde kort efter. Og på samme vis gik det næsten alle dem, der havde været til stede. I tolv-tretten måneder efter denne dag lå der en tæt tåge over hele egnen, og i al den tid rasede pesten over landet. Kun de, som det lykkedes at få et glimt af solen at se, blev reddede; ellers blev kun de to sparet, som havde båret den fremmede til Sjørring Kirkegård. Under tågen blev alt græsset sort, og sorte blev også de, der døde. Således, siger sagnet, kom „den sorte død“ første gang til landet.
Sjørrings gamle romanske kirke har været fremragende smuk i sin stil, men er i 1890 blevet ret unænsomt restaureret. En nu tilmuret dør på dens nordside viser, hvor fornem denne bygning har været.[3]

Hvor er dette frugtbare landskab en slående modsætning til de nære, vestlige kystegne, hvis sandflugtsklitter på steder spores omtrent halvanden mil ind i landet. Når man har passeret det imponerende bakkeland, som ved

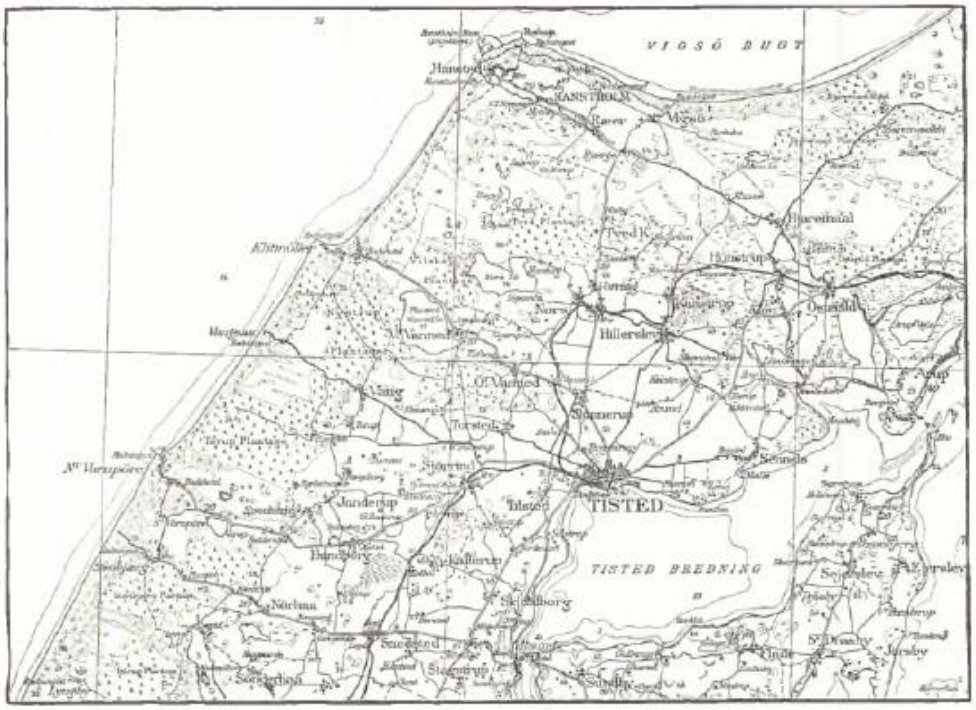

EFTER GEODÆTISK INSTITUTS KORT

Hundborg når 210 fods højde, og som formodentlig også engang i henfarne tider, før sandflugten kom, har været rigt og tæt befolket, og hvor oldtidshøjenes rækker på højderne vidner om gammel bebyggelse, kommer man vesten for de små byer Faddersbøl og Vorup ind i et højst ejendommeligt, ganske lavt klitlandskab ved nordenden af den lille *Vorup Sø*. Både søen og dens nærmeste omgivelser er ganske dejlige. Hvor sådan et lille dybblåt vand dog kan stråle varmt og skønt og levende midt i den brune lyng under de døde klitter med deres magre hjælme! — På den ganske lave og jævne hede nord for søen ligger en enlig kæmpehøj, kun meget lidt hævet over søens vand, og østen for denne ses endnu to høje, lige så lavtliggende. Det ser ganske mærkeligt ud.[1]
Kun få huse er der i dette barske og øde landskab: nogle vejrhærgede, gamle boliger med hvidkalkede smålænger og lave stråtage. På hele søen ser jeg af fugle kun to ensomme gråænder.
Tager man herfra mod nordøst inden for Torup Plantage, kommer man til den store gård *Færgegård*, ikke langt fra voldstedet af den tidligere herreborg *Færgeborg* — et par besynderlige navne i forbindelse med landskabet i dets nuværende skikkelse. Forklaringen ligger i, at landet i gammel tid har været så dækket af søer og sunde, at Hanstholm ligesom mange andre højdepunkter i det nordlige Thy var en ø, hvortil der herfra har været færgefart, sandsynligvis til Bådsgård på Hanstholms sydside. Om den store gård med

dens moderne ladebygninger strækker sig en mægtig, men sørgelig blæst have med en mængde forkrøblede frugttræer og andre løvtræer. Det må være et hårdt klima for en gartner at kæmpe imod! Rundt om stedet findes nu vide mark- og engstrækninger, hvor forhen sandflugten dækkede landet.
Steen Steensen Blicher har genfortalt følgende sagn, som knytter sig til den forsvundne Færgeborg, der har ligget på det nære voldsted, som før dannede en ø i søen:
Borgen ejedes engang af to brødre, som aldrig var hjemme samtidig, men skiftedes til at være på langfart som sørøvere. En rig bonde på Mors havde en dejlig datter, som elskede sin faders fårehyrde, men blev røvet af den ene af brødrene, der førte hende hjem til borgen. Hyrden, som opdagede dette, fulgte efter til Sjørring Sø, hvorfra han roede i en båd ned til Færgeborg. Tæt inde under borgens mure gav han sig til at synge, og da han havde en dejlig røst, hentede sørøveren ham ind til sig, for at han kunne underholde ham. Efter nogen tids forløb førte han ham ham endelig ind til den fangne pige, for at han med sin smukke sang kunne gøre hende mere føjelig — thi røveren havde hidtil ikke kunnet få sin vilje med hende. Men ved sin nærværelse gav hyrden netop pigen mere mod til at holde ud.
Da den anden broder snart efter vendte hjem fra sin færd, og der i den anledning blev stort drikkelag om aftenen, så hyrden lejlighed til at hviske til den hjemvendte, at broderen havde en underskøn pige skjult på borgen. Under det rasende opgør, som fulgte, gik brødrene i deres drukkenskab og opfyldt af skinsyge løs på hinanden med blanke våben, og det endte med, at de dræbte hinanden. Således fik hyrden sin elskede tilbage, og han fik oven i købet alle de dræbtes efterladte herligheder. Men fra den tid kom der aldrig nogen levende sjæl nær til Færgeborg, hvor det spøgede både dag og nat. Slottet forsvandt og rejstes aldrig siden.
Den næsten sammenhængende sø række, Vandet Sø, Nors Sø og småsøerne på hederne syd for Hanstholm, der uden tvivl har haft sejlforbindelse med Limfjorden over Nørby, Kåstrup og Hovsør, gør det meget sandsynligt, at den gamle Færgeborg har været en vikingerede.

I den lille by *Vang*, et par kilometers vej herfra mod nord, fandt jeg en fortrinlig lille kullet, romansk kirke, vind og skæv af ælde, men overordentlig smuk i sine proportioner og med et dejligt blytag. En usædvanlig fint profileret sokkel bærer dens hældende mure. Desværre er et slemt misfoster af et klokketårn muret op ved apsis og vansirer bygningen frygteligt. Det burde nedrives og erstattes med en klokkestabel på kirkegården. — I et hjørne af våbenhuset står den lille mærkelige, kun 80 cm høje runesten, som er kendt under navnet Sjørring-runestenen.

Side 212

Fra den lille fattige og forblæste kirkegård, hvis eneste trævækst er nogle lave buske langs digerne, er der en ypperlig udsigt mod nordvest over sandflugtsfladerne til de store havklitter. Fattigt og barskt — hårdt som de gamle kvadersten i kirkens sider, men i harmoni med hele dennes umiddelbare, lidt sørgmodige ynde.

Helt nede fra Sydthy fortsættes den lange sø række til helt op mod Hanstholm; den danner overalt grænsen mellem det mere frugtbare højland i øst og de for det meste lave sandflugtsstrækninger i vest. *Vester Vandet Søs* nordøst- og vestside er nu for størstedelen skjult bag de store Vilsbøl og Nystrup plantager. Langs vejen mellem den første og søen ser man hist og her løvtræer, men mest krøgede og forkomne. Mod nordvest begrænses søen derimod endnu af åben sandflugtshede, over hvilken vejen fører ud til *Klitmøller*.

„Klitmøller er en mærkelig klitby," står der at læse hos en mængde ældre forfattere, der trofast er blevet citeret lige op til den dag i dag. Ja, klitten er der da i alt fald endnu; men byen er splinterflunkende ny — skifer, cement, tagpap og zink er ingredienserne, den er lavet sammen af. Kun femseks ældre gårde og huse ligger og trykker sig uhjemligt mellem alt dette, samt de mær-

Side 213
kelige rester af en ældgammel vandmølle, en af de besynderligste fremtoninger i sin art, jeg i mit liv har set. Som stednavnet viser, har den haft selskab af lignende bygningsværker, der ligesom denne må have ligget ved bredden af den lille å, der rinder ud i stranden. Det er en underlig, halvbarbarisk stil, denne møllebygning bærer til skue; med sit spidse stråtag og de indadhældende, spånklædte fjælevægge ligner den næsten en negerhytte i en kraal.[33] Sammen med de førnævnte par gamle boliger står den nu som det eneste minde om „den mærkelige klitby". De ældste forfattere, som kalder den således, har utvivlsomt haft ret. Men det er i vore dage ikke uklogt at rejse ud og se efter, om det, man skriver, nu også stadig væk passer.
Mens selve kyststrækningen herude med sine lave klitter er ret kedelig, er der fra signalbakken udsigt mod øst over et storslået landskab, en vild og dyster klitnatur, kun hist og her med en lille stump grøn agerfirkant kilet ind mellem klitternes grå sandkamme, der rejser sig som i harme og trods mod den fremtrængende kultur.

På *Vester Vandet Mark* nord for landevejen opsøgte jeg den bekendte, mærkelige højgruppe. I udgaven af Traps *Danmark* fra 1901 står der, at her findes 16 anselige høje, som er fredet. Så må der siden være sløjfet 6 af dem trods fredningen, for nu findes der kun 10 foruden svage spor af en del andre. Mon forholdet ikke er dette, at der er fredet 10 af de 16, og at resten er blevet raseret af beboerne, sådan som det desværre så ofte går? Gruppen kaldes af beboerne Edshøjene efter navnet på den største af dem. Højene ligger samlet på et areal af mindre end 2 tdr. land og ligner en mellemting mellem et diminutivt alpelandskab og en omvendt æbleskivepande. Gruppen generes i høj grad af, at fredningsmærkerne alle er anbragt på højenes top, så de ser ud som en samling eskimohytter med skorstensrør ovenud af taget. — Som næsten altid, hvor oldtidshøje er anbragt på en ås, er der også fra denne en pragtfuld og vid udsigt; især er denne smuk over Vester Vandet Sø med højklitterne ved havet. Gruppen ligger på indhegnet mark i fuldstændig åbent terræn.[35]
Et par kilometer nord for stedet ligger *Nors Sø*, mod vest og nordøst indeklemt mellem granplantager, men i øvrigt med udsigt over de store hedeflader, som omgiver den i nord og syd, og de dyrkede marker og lave engstrækninger mod øst. På dens vand så jeg af fugle først kun en enkelt lappedykker; men da jeg drejede om en fremspringende klint, opdagede jeg i søens nordende, hvor der er en del rørbevoksning, en flok blishøns på omtrent 200 stykker. Ellers så jeg på min vandring kun en ensom gulspurv, der sad og sang sagtmodigt i en af granerne nær søbredden.
Vejret er blevet barskt og efterårsagtigt. Søen gråner pludselig under en stor sky, som trækker op fra sydøst og fører en kold blæst med sig. Sandet

214
fyger for vinden hen over markerne og rasler mellem de visne kartoffeltoppe, blandt hvilke rølliker og lave tidsler nejer sig på deres stængler. På de grå, skaldede stubmarker står et væld af stedmoderblomster, små og magre, men med alle mulige strålende farver. Nær stien, som er indrammet af køliggule høstborst, står nogle tøjrede, magre får, som bisser idiotisk forvirrede omkring i tøjret, da jeg går forbi, mens lammene tisser overdådigt med vidt skrævende bagben, slagne af den yderste rædsel — den eneste følelse, som får synes at kunne nære og skaffe synligt udtryk for.

Med vognen forsøger vi at følge vejen gennem Tved Plantages sydvestre hjørne ud til nord for Isbjerg, men den bliver snart til en dyb og sandet hulning, og jeg står ud og går alene bort mod vest over heden. Omsider når jeg ud til et højdepunkt på denne, en vældig sandklit, omtrent hvor Hykær og Blegsø nærmer sig hinanden.

Når jeg nu, efter at min lange jyske rejse er til ende, tænker tilbage på den og genoplever indtryk af de landskaber, jeg har set, da vil mindet om det, jeg her har for øje, bestandig være et af de uforglemmeligste. Erindringen om dette steds skønhed, dets storslåethed og dets mærkelig venmodige stemning, vil aldrig kunne udviskes. Dette er det nordligste Jylland i dets mærkeligste og mest betagende skikkelse; her findes endnu i denne fuldkommen uberørte natur alt, hvad der kan stemme sindet til andagt.

Landskabet synes uendeligt i sin udstrækning, og dog er det vel højst trekvart kvadratmil i alt, indesluttet mod øst og syd af en halvring af plantager, mod vest og nord begrænset af havet og Hanstholms højder. Men så snart man er kommet blot 3—400 meter bort fra plantagen ud mod vest, er denne for stedse skjult for øjet af flyvesandsklitterne, og man har kun den vilde sandflugtsørken omkring sig til alle sider.

Fra toppen af den høje klitbølge, der med sin skarpe kam som en mægtig brodsø løfter sig over de andre, ser jeg ud over den gråsorte hede, skummel og dyster nu i den svage glans af aftensolen, som daler bag mørke skybanker ude over havet. Rundt om mig hæver andre, mindre sandbjerge sig, bølgeformede eller som enlige kegler, undertiden som taffelbjerge med ganske flad top.

Et vidunderligt, mangefarvet tæppe dækker klitternes magre bund. Hjælme, lyng, revling og rensdyrmos, hver med sine toner, står sammen med hvidakset, langstrået græs over bjerge og dale. Vissen klokkelyng skyder sig som felter af en intens, rustrød farve ind deri. Omkring mig i sandet gror blåmunke, høgeurt og mangefarvede stedmoderblomster, og soldug dækker som grønne søstjerner de åbne pletter med deres fede, hårede blade.

I vest og nord blinker de utallige hedesøers mængde, spejler den vilde,

forrevne himmels pragt. Langt ude i nord skimter jeg en lille bondegård, og aldrig har jeg set så ensom en menneskebolig. Hvidkalket og med sit lave stråtag dukker den sine ydmyge længer mellem de ørkengrå klitter nær *Blegsøens* koldt lysende vande.

Helt ude i vest bliver søerne glødende som smeltet guld under den nedgående sols stråler. Men nær omkring mig, hvor umådelige sandgryder omgiver mit stade som dybe, skålformede dale uden andet end sandets nøgne, fint hvælvede flader, begynder mørket allerede at snige sig frem, mens en kulde stiger op derfra som af klamme kældere.

Langt borte i nord falder et rullende skud, hvis ekko svarer igen fra klitternes sider. Det er en jæger, som er ude efter ænder i moserne. Intet levende væsen har jeg set på hele min vandring hertil uden en enlig lærke, der sang sin aftenvise over heden inde ved plantagens rand.

Jeg har siddet der længe, og alt er stille. Da pusler det pludselig sagte i bakken ved min side. Under nogle revlingeris ser jeg et lille, mørkt legeme bevæge sig forsigtigt mod det grå sand. Det er en mus. Den har travlt uden for sit hul, den vimser frem og tilbage og ser ikke mig, der sidder ganske stille. Den løber bort, men vender straks efter tilbage med noget i munden, noget lyst, som den føjer til en lille bunke, der allerede ligger ved hullet. Den

pusler og nusler med det, lægger det snart her, snart dér, men bliver endelig tilfreds med resultatet og vil trisse af sted på ny for at hente mere.
Jeg rejser mig og går derhen, for jeg vil naturligvis se, hvad det er for en slags mus. Men i et nu farer den på hovedet ned i sin hule og forsvinder. Tæt uden for hullet finder jeg den lille bunke; det er lutter fine, tørre, modne aks af det langstråede græs, som gror i nærheden mellem lyngbuskene, ordnede omhyggeligt i en lille, kegleformet stak. Foder til hulen til vinteren! Ak ja, det er jo snart efterår; vi må til at tænke på at gå i hi, min lille mus, enhver for sig. Du er en klog og fremsynet mand!
En sort silhouet af en lærkefalk glider langsomt forbi mod vesthimlen, lavt over heden. Den søger hjem til natten.
Det bliver mørkt over søer og heder. Snart er kun plantagens ugler og natravne ude.

Disse vældige sandflugtsstrækninger, der går fra vestsiden af Thy gennem Hanherrederne helt op i det sydlige Vendsyssel, skjuler de gamle saltvandsalluvier, som engang var bunden af stenalderhavet, over hvilket de nuværende, bestandig mærkeligt isolerede bakkeøer ragede op som en mængde virkelige øer. Da landet under sænkningsbevægelsen indtog sin dybeste stilling, var vestsiden af Thy, store dele af Hanherrederne og Vendsyssel samt hele Læsø skjult under havet, og der fandtes i disse nordlige egne kun en eneste, større ø: de højere dele af det nuværende Vendsyssel, foruden en stor mængde mindre øer. Ved landets hævning groede disse øer mere og mere sammen. Få steder er disse landskabers særegne dannelsesmåde mere iøjnefaldende end her syd for Hanstholm. Den umådelige flyvesandsslette virker den dag i dag som et hav, over hvilket den lange Hanstholm rager op i nord

som en skarpt afgrænset økrop, hvis bratte klinter står som en fæstnings sider ned mod de lave omgivelser.
Landskabet her såvel som i Hanherrederne minder derfor på mange måder om den sydlige og vestlige del af Vendsyssel. Fælles har de de vide udsigter fra de isolerede højlande over det lave land til nye højder. Men medens Thy og Vester Hanherred endnu på store strækninger er dækket af store og små søer, rester af det gamle hav, har Øster Hanherred og hele det store Vendsyssel ikke en eneste sådan tilbage. Foruden af sine søers mængde præges Thy og det vestlige Hanherred i overvældende grad af Limfjorden med alle dens vige og sunde, som næsten overalt er synlige fra landets højere steder, medens Vendsyssel kun ved sine kyster er præget af hav og fjord. Thy og Hanherrederne har et andet speciale, som Vendsyssel mangler, de mægtige kalk- og kridtklinter ved Hanstholm, Bulbjerg og Svinkløv, som er langt ældre geologiske dannelser end selv det ældste Vendsyssel. — Fælles

217

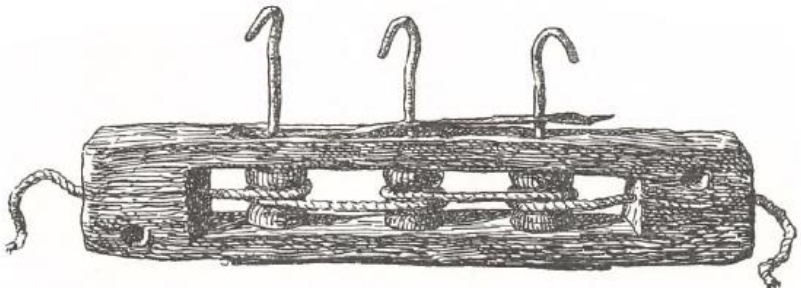

for landskabsindtrykkene er som sagt bakkeøerne, hvis silhouetter selv set inde fra sletterne er prægede af kæmpehøjenes mængde, et vidne om disse forhenværende øers bebyggelse i oldtiden.

Fra Færgegård syd for Vang har der som tidligere nævnt været overfart til øen Hanstholm med dens tre sogne Rær, Hansted og Vigsø. Øst for denne ligger de tre andre sogne Hundstrup, Østerild og Hjardemål, som tidligere dannede en ø, Østholmen, som nævnes endnu i den nyere tid, da „sognepræsten på Østholmen“ omtales så sent som i 1472. Også Vust nævnes i Valdemar II's Jordebog som en ø, hvorpå der var kongeligt jagthus. Både Boddum og Thyholm var gamle øer i det samme hav, foruden en mængde andre højlande af ringere udstrækning.

Så snart man sydfra når hældet på Hanstholms østende, iler vejen op over denne og svinger brat mod vest langs højlandets sydside. Her lige på hældet ud mod sletten ligger den mærkelige lille *Rær Kirke*, en fremragende prøve på, hvor selv de mindste af disse jyske romanske landsbykirker kan være ypperligt arbejde fra bygmesterens hånd, både ved formens tyngde og stenenes ædle udsmykning. De stærkt varierede kapitæler og sokler på korets „snoede“ søjler er strålende fint håndværk, ja selv en sådan detalje som bygningens sokkelprofil er noget ganske enestående smukt. Den lille bygning virker som en ædel perle i det strenge og øde landskabs indfatning.[34]

Efterhånden som man følger vejen vestpå langs højlandets sydside, får man bestandig videre udsigter over den klitdækkede slette ned mod Gråkær Sande. Ved Nytorp, hvor en 200-årig vindmølle ligger helt ude på klintens kam, har man et udmærket instruktivt overblik over holmens sydlige skrænt i hele dens udstrækning og fladerne under den. Ved siden af møllen ligger en gammel bondegård med store, tunge længer.

Side 218

„De æ en gammel herr'gor," siger dens ejer, en lille forblæst og forknyt, ældre bonde. „Å den æ fløtt *hærte* fræ et ånt stej. Men jengång lo der tow anner, møj størr' herr'goor hær po Hanstholm. Dengång war æ juer så gue, te æ herr'mænd ål die tie lo i strid om æ skjell." Og så tilføjer han: „No æ'et missel ét *så'en* længer!"

Bonden har ret med hensyn til „herregårdenes" antal. I Vigsø sogn har ligget en kongsgård, Wigh, (Vig), som nævnes 1406. En anden, Søborg, omtales 1418. Og en gård, Torp, som tilhørte dronning Margrethe, fik i slutningen af det 18. århundrede sine jorder udstykket, hvorved landsbyen Nytorp opstod. Det er altså de sidste rester af den gamle kongsgård, som nu er i den lille bondes hænder. Muligvis har han også ret med hensyn til stridighederne, og hans mistrøstige slutningsbemærkning viser hans kendskab til, at jorderne før sandflugtens tid har været adskilligt bedre end nu om stunder.

Udsigten fra det yderste punkt på denne Jyllands store, knudrede pukkel ud mod hav og vestenstorm er storslået og gribende. Mod sydvest går kystens fint buede linje ned mod Klitmøller og skiller det vide Vesterhav fra heden med de hjælmeklædte klitbjerge og dybe sandgryder. Det er som at se fra en verdensfjern ø ud over *to* have, det ene levende og glitrende, i evig bevægelse under solens lys, det andet dødt og størknet i brede sandbølger med farver som en lavaslette, et månelandskab. Den stride østenblæst jager septemberhimlens store klodeskyer ud over havet, hvis glans sprænges af deres brede skygger og af kastevindenes mørke ilinger. Og grå som bly farer skyggerne hen over hedens gråhvide sand og forvitrede grønne og brune i marehalm og lyng. En lille blinkende å strider sig gennem sandødet ud mod havet og skimtes hist og her bag de nærmeste klitter dernede. Et par enlige huse ligger dybt nede under bankerne mod øst, bitte små, næsten usynlige med deres vissengrå farver. Bag mig på klintens højeste top står fyrets tunge masse, hvid og høj, som et gravmonument over forliste.

Hvilke vældige vidder, hvilken ensomhed! Aldrig havde jeg tænkt, at dansk natur kunne rumme noget så storslået og ufatteligt.

De eneste liv herude er de jagende svaler. På stive vinger står de i luften tæt under klintekammen, vendt mod østenblæsten. De svæver så stille som drager på en snor — kaster sig så pludselig til siden, brat som et sabelhug. Men i næste nu er de vendt tilbage og hænger på ny i luften tæt under mine fødder.

Hanstholmens øverste ryg, som ved Hjertebjerg på dens midte når den store højde af 67 meter, er bølget og åben, næsten helt uden træbevoksning, men med dyrkede marker og en mængde småbyer langs sine rande. Østligst ligger Vigsø, langs sydsiden Rær og Nytorp, på vestsiden Hansted med dens fyr, og på nordsiden byerne med de mærkelige navne Nørby, Pugdal, Gård-

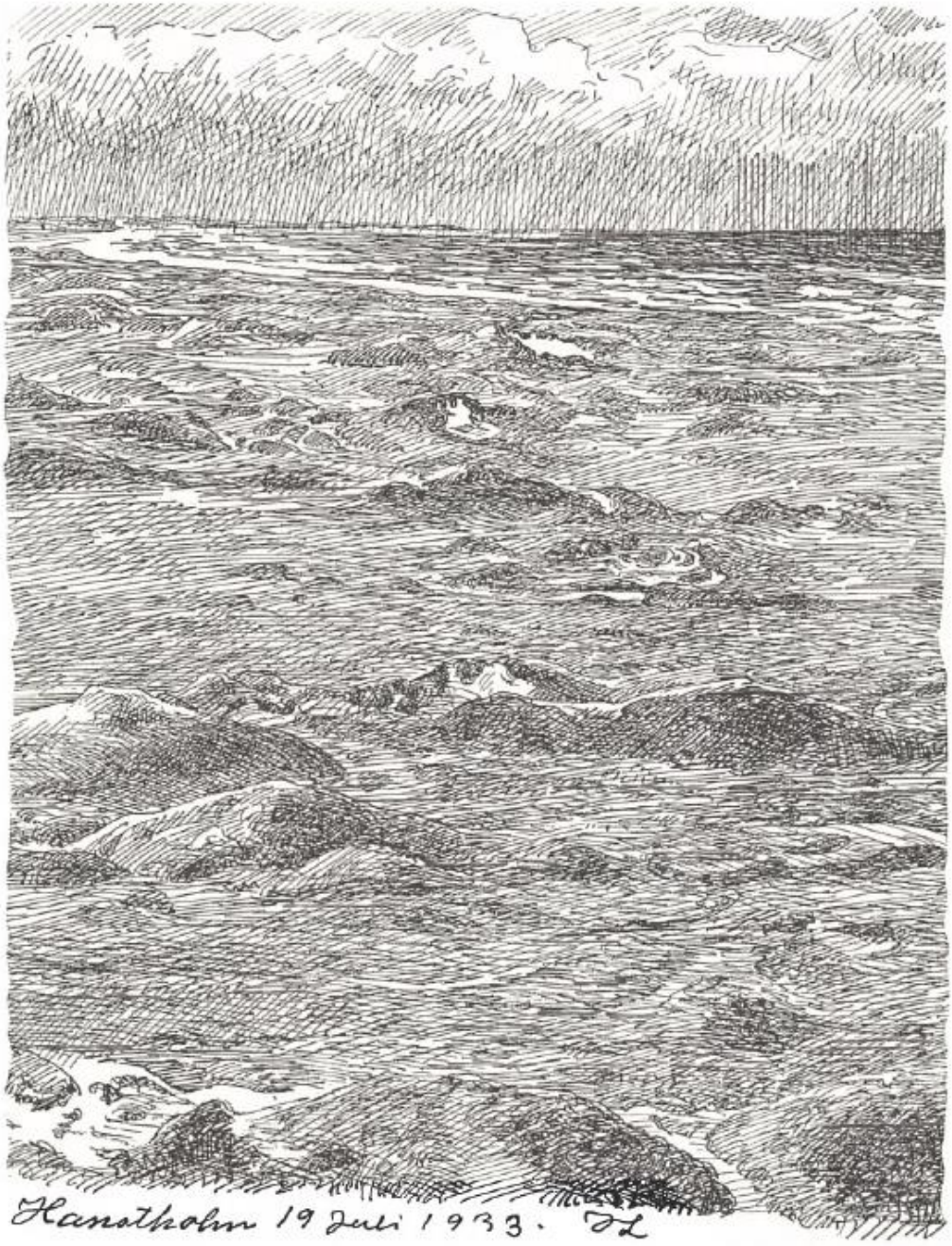

dal, Hamborg og Febbersted. Foruden disse findes et par småsamlinger af huse. Kun få enligliggende gårde finder man mellem byerne i modsætning til på de store, dyrkede flader i disse egne. *Her* gælder det om at skutte sig i fællesskab mod vejr og vind!

På nordsiden af landet findes højtliggende klitter, som stormene har kastet herop fra strandens sandflader — et højst besynderligt syn med denne brede klitrække oven på de høje klinter. Overfladen er ellers uden ejendommelig-

heder, frygtelig ensformig, og byerne har for det meste nye huse med alle former for hæsligt byggemateriale.
Fra holmens østende, der falder mere jævnt ned mod fladerne, ser man ligesom fra vest- og sydsiden ud over et fuldstændigt øde kystland med klitter milevidt ind i landet — så langt man kan se ikke andet end sandørken, et storartet og mærkeligt land, det yderste Thule! Kysten krummer sig om Vigsø Bugt i en skøn og vældig bue med sine skinnende havklitter helt hen til det tre mile fjerne Bulbjerg, der står som en fældet lanse mod havets anfald.
Helt herude ligger på nordøstsiden den lille landsby *Vigsø*, hvis lille bitte kirke lyser langt hen over den øde slette. Den lille bygning, oprindelig opført af limsten, men senere noget restaureret, hed oprindelig Sct. Peders Kapel. Den er en af de kummerligste former for gudshus, jeg har set; men hvor passer den smukt til stedet, den vindhærgede kyst og det fattige land! Ingen ved noget bestemt om dens alder, men dens navn viser, at den i al fald er fra katolsk tid, og dens klokke bærer årstallet 1500. På vestgavlen har den et besynderligt klokketårn, til hvis klokke en almindelig træstige uden på muren fører op. Mærkeligt er det, at der inde på kirkegårdens vestside tæt op ad kirken ligger en stor, velbevaret oldtidsgravhøj; den er næsten anseligere end den beskedne kirke. På Hansted Kirkegård findes en lignende høj — atter eksempler på det ikke ukendte fænomen, at vore gamle kirker byggedes på steder, som allerede i hedensk tid ansås for hellige. Mange steder, hvor man forhen blotede til Odin, har senere slægter bøjet sig for korset; hvor fædrene hængte deres ofre for at skænke guderne et evigt, lykkeligt liv, har sønnerne spist sakramentet for at sikre sig selv den samme fordel.
Nogle mærkelige, gammeldags gravsteder findes på den lille, usselige kirkegård; de har en kant af sten som ramme uden om den beskedne beplantning af simple småblomster. En enkelt busk findes på en af disse grave, den eneste trævækst herinde foruden nogle smågraner langs digerne.
Kom til Hanstholms vestkyst en dag med pålandskuling og gå ud på molerne ved havneanlægget! Det er ikke sikkert, at udsigterne for dette anlægs fremtid er lige så blændende som udsigten fra Fyrbakken oven over stedet. Men en vandring ud ad den længste mole på en sådan dag, når broddet i al sin vælde raser rundt til alle sider, får én til at glemme, at man skatter til den statskasse, som bekoster foretagendet med denne havnesag, som har stået på i seksten år og ifølge sit tempo kan vare i seksten til.
En ældre fisker fra stedet fulgte mig ud ad molen og viste mig anlægget. Det var et mægtigt og gribende skue, når man fra den yderste spids af den 150 meter lange mole så de vældige vanddynger, som drog forbi i pålandsstormen ind mod kysten. Man får en forestilling om, hvad det vil sige for en fiskerbåd at forsøge en landing gennem denne brænding, når man som her er

midt i den og kan se den „fra ryggen“ i modsætning til inde fra kysten. Kæmpebjerge af glasgrønt vand, som sollyset falder igennem, vælter forbi os, store havheste med flyvende manker, som med snøften og vrinsken jager ind mod den frådende strand, gnider med deres skummende sider mod molens pæle, bryder imellem dem og splintres til skum med regnbueglans. Det er et havbrøl, så man må råbe af sine lungers fulde kraft for at blive hørt.
Min ledsager fortæller, at her findes omtrent 70 fiskerfamilier, og at stedet har 14 motorbåde, hver med 4 mands besætning, foruden en snes robåde med et par mand i hver. Det er drøje vilkår for folkene her på den åbne kyst, og de føles dobbelt, mens alle nu med længsel venter år efter år på

havnearbejdets fuldførelse. Det er hårdt nok, siger min mand, når man ved efterårstide må gå herinde på stranden og se store fiskerbåde fra alle mulige havne ligge klos op ad kysten, indtil 30–40 lanterner svingende derude, og så tænke på, hvor meget af den gode fisk der går beboernes næse forbi, fordi man ikke med de små både og uden havn kan tage del i fangsten. Jeg så adskillige af disse herboende fiskere ved landingsstedet østen for anlægget og inde i byen, da vejret i dag holdt dem hjemme, og jeg hørte mange hårde ord mod dem, som i skrift og tale agiterer mod havnens fuldførelse som et håbløst foretagende.

De usikre udsigter holder bestandig befolkningen knyttet til stedet, mens den måske gjorde bedre i resolut at udvandre til de store fiskerihavne, således som fiskerbefolkningen for længst har gjort så mange steder langs vore kyster. Det er en befolkning med en streng fortid og med en højst usikker fremtid. Man både hører og ser det på dem, de ligner *ci-devants*, mange af disse mennesker. Kun ganske få virkelige „havkarle“ er der imellem dem, folk fra den tid, da man tog sagerne, som de var, og ikke ventede på udsigter til noget bedre. De fiskere, jeg talte med, var bitre, og ikke få af dem synes at have opgivet håbet om, at den nærmeste fremtid skal bringe nogen ændring i forholdene.

Udsigt over Vorup Sø fra en kæmpehøj på dens nordside. (210)

„Bispegraven" på Sjørring Kirkegård. (209)

Romansk dør i nordmuren af Sjørring Kirke. (209)

Den sidste af de gamle vandmøller ved Klitmøller. (213)

To fiskere fra Hanstholm. (221)

Rær Kirkes kor. (217)

Sokkel fra en af søjlerne på Rær Kirkes kor. (217)

Parti af højgruppen ved Vester Vandet. (213)